

DOI 10.57589/srl.v70i4.4081
UDK 811.163.6'374:81'367.62

Alenka Jelovšek

ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša
alenka.jelovsek@zrc-sazu.si

BESEDNOVRSTNOST NEDOLOČNIH KOLIČINSKIH IZRAZOV V NOVEJŠI SLOVENSKI LEKSIKOGRAFIJI¹

V prispevku je predstavljen razvoj besednovrstnega označevanja nedoločnih količinskih izrazov v slovenskih slovnica, slovarjih in jezikoslovnih razpravah v 20. in v začetku 21. stoletja. Obstoječa razvrstitev v normativnih priročnikih je problematizirana na podlagi gradiva za zgodovinski *Slovar slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja*, primerjane pa so tudi rešitve v nekaterih slovarjih sodobnih slovanskih jezikov.

Ključne besede: besedna vrsta, nedoločni števnik, posamostaljenje, *Slovar slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja*

The article presents the development of part-of-speech assignment of indefinite expressions of quantity in Slovenian grammars, dictionaries, and linguistic studies in the 20th and early 21st centuries. The existing classification in normative manuals is problematized on the basis of the material for the historical *Slovar slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja* (Dictionary of the 16th-century Slovenian literary language), and the solutions in some dictionaries of modern Slavic languages are also compared.

Keywords: word class, indefinite numerals, nominalization, Dictionary of the 16th-century Slovenian literary language

1 Uvod

Izrazi, ki označujejo nedoločeno količino (*malo, veliko, dosti, precej* ipd.), so bili v slovenski slovničarski in slovaropisni tradiciji 20. in tudi 21. stoletja deležni zelo neenotne obravnave, zlasti pri vprašanju besednovrstnosti. V prispevku je predstavljeno njihovo besednovrstno označevanje v tem obdobju v slovnica, slovarjih in jezikoslovnih literaturi, uveljavljeno besednovrstno razlikovanje pa je problematizirano na podlagi obravnave nedoločnih količinskih izrazov v *Slovarju slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja* (SSKJ16). Ta se namreč od slovarskih priročnikov, ki opisujejo sodobni jezik, razlikuje po svoji zasnovi, med drugim tudi po navajanju celovitih zgledov in ne iztržkov ter po izčrpnosti predstavitve gradiva, zato so se obstoječe besednovrstne rešitve mestoma pokazale kot nezadostne za opis jezika 16. stoletja.

¹ Članek je nastal v okviru programske skupine *PODOBA – BESEDA – ZNANJE. Življenje idej v prostoru med vzhodnimi Alpami in severnim Jadranom 1400–1800* (P6-0437), ki jo iz državnega proračuna sofinancira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

2 Pregled obravnave nedoločnih količinskih slovarjev v slovenskem jezikoslovju

2.1 Nedoločni količinski izrazi v slovenskih slovnicaх do izida prve knjige *Slovarja slovenskega knjižnega jezika* (SSKJ)

2.1.1 Anton Breznik je tovrstne izraze v svoji slovnici obravnaval kot nedoločne števnike v nasprotju z določnimi (navajal je primere *veliko, malo, nekoliko, precej*) (Breznik 1916: 109), pri čemer je števniki pojmoval kot skladijsko/pomensko vlogo, ki jo lahko opravljajo različne besedne vrste: »Za nedoločne števnike nam služijo: a) samostalniki (*silа, množina, množstvo, obilica* [...]), b) pridevniki in nedoločni zaimki (*mnog, noben, nekolik* [...]; *mnogo, obilo, malo, nekoliko; nekaj, nič*; c) prislovi (*več, manj, preveč, premalo, dokaj, dosti, dovolj, precej*)« (Breznik 1916: 114).²

2.1.2 V SS 1956 (in enako tudi v SS 1964) so nasprotno nedoločni količinski izrazi uvrščeni med količinske prislove ali prislove mere (SS 1956: 259), ki lahko določajo glagol, samostalnik, pridevnik ali prislov, pri čemer avtorji opozarjajo, da »izrazito količinski prislovi ne morejo pojasnjevati pridevnika« (SS 1956: 259) in kot prehodni primer med količinskimi in načinovnimi prislovi navajajo *malo*. Prav tako opozarjajo na možnost sklanjanja samostalnika ob takšnem prislovu v predložnih zvezah: »kadar je samostalnik v množini, tedaj se ravna redno po predlogu; v ednini pa je mnogo izjem, zlasti pri samostalnikih ženskega spola« (SS 1956: 260). Nakažejo pa tudi možnost samostalniške interpretacije, ki se uveljavi v poznejšem obdobju: »Včasih občuti jezik tak prislov kot samostalnik sr. sp.« (SS 1956: 260).

2.2 Nedoločni količinski izrazi v SSKJ

Pri besednovrstni določitvi nedoločnih količinskih izrazov so se avtorji SSKJ ravnali po slovnici štirih, tako da so vsi obravnavani kot prislovi.

2.3 Teoretični razvoj med izidom prve knjige SSKJ in izidom *Slovenskega pravopisa 2001* (SP 2001)

² Podobno, a z manj navedenimi primeri tudi v Breznik 1934: 106. Breznik se je v svoji razvrstitvi naslonil na starejše slovnice, enako razdelitev namreč najdemo tudi v Sketovi izdaji Janežičeve slovnice iz leta 1894. V njej števniki kot Breznik ločuje na določni in nedoločni (Janežič 1894: 50), podrobneje pa jih opredeli takole: »Nedoločni ali splošni števniki so 1. pregibni, in sicer po svoji naravi [poudarila A. J.] a) samostalniki [...] [med drugim navaja primere *silа, množica, množstvo, obilica*]; b) pridevniki, kakor *mnogi, noben, ves, vsak; mnogoteri, velikoteri, raznoteri, nekteri, -a, -o* itd. V nekaterih sklonih se pregibljeta včasih tudi *malo* in *dosti* [...]. 2. nepregibni: *mnogo, veliko, malo, več, manj, nekaj, nekoliko, nič; preveč, premalo, dosti, precej, obilo, obilno*« (Janežič 1894: 56). V prvi izdaji Janežičeve slovnice iz leta 1854 so sicer vsi tovrstni izrazi uvrščeni pod »priloge« oz. pridevnike (prim. Trojar 2017: 267–68), tudi tam pa jih ločuje po pregibnosti: »K prilogom se štejejo: a) sklanljive splošne številčnice (*ves, vesoljen, neki, nekteri* ...) b) nesklanljive splošne številčnice (*mnogo, veliko; malo, majhno; manj, več, dosti, zadosti, kaj, nekaj, nekoliko, koliko, toliko, nič, precej*). Vse nesklanljive splošne številne, kakor tudi tiste, ki k samostalnim imenom spadajo, vladajo v 1. in 4. sklonu svoje imena v 2. sklonu, p. malo hvale, zadosti hrane; silo ljudi« (Janežič 1854: 38). Pojem nedoločnih števnikov sicer najdemo že pri Vodniku: »nedolozhne ino sploshne shtevila, ktire ne povéjo kolkó, ampak poménio sploh néko mnóshizo« (Vodnik 1811: 54–55); zanje navaja primere *noben, ves, pol, vsak, veliko, malo, cel, nekaj, nič*.

2.3.1 Obdobje med izidoma SSKJ in SP 2001 sta z vidika besednovrstnega opredeljevanja nedoločnih količinskih izrazov teoretično zaznamovala zlasti Jože Toporišič in Ada Vidovič Muha. Prvi je premik nakazal že v *Slovenskem knjižnem jeziku 4* (1970), ko je med pridevniška določila pred samostalnikom uvrstil tudi primer *veliko ljudem* (navedeno po Toporišič 1982: 42), v svoji slovnici (prva izdaja 1976) pa je obravnavane izraze spet uvrstil med nedoločne števnik, ki so sicer po izvoru prislovi (Toporišič 1976: 265), a se uporabljajo kot prilastek količine pred samostalnikom (Toporišič 1976: 267): pri tem ni razlikoval med rabo pred edninskimi in množinskimi samostalniki, kot je razvidno iz navedenih primerov: *veliko počitnic, malo kruha, veliko ljudi, več prijateljev, najmanj poštenja*. Ob tem je Toporišič ob primeru množinskega samostalnika *ljudje* navedel, da stoji samostalnik za nedoločnimi števnik v roditelju, »če je celotni izraz osebek ali predmet³ (*veliko ljudi je sedelo pred restavracijo — srečal sem veliko ljudi*)« (Toporišič 1976: 267), v drugih primerih pa se samostalnik pregiba. Možnosti nepregibanja v predložnih zvezah ni navedel, opozoril pa je na pogovorno sklanjanje nedoločnega števnik, ki je zlasti pogosto pri *dosti* in *več*.

Vprašanje besednovrstnosti količinskih izrazov ob samoedninskih samostalnikih je Toporišič problematiziral v *Novi slovenski skladnji* ob obravnavanju tega vprašanja v SS 1956. Medtem ko se mu zdi njihova uvrstitev med količinske prislove v SS 1956 v primeru štete odnosnice v množini brezdvomno napačna, opozarja, da gre pri primerih s snovnimi samostalniki »za popridevljenost prislova druge vrste: z malo kruhom – prim. s tolikim mesom. V primerih tipa z malo kruha pa bi šlo za posamostaljenje prislova, kakor sem na svojem mestu že menil;⁴ to ima za posledico, da merjeno ostaja ves čas v roditelju« (Toporišič 1982: 68–69).

2.3.2 Neločevanje med rabo pred množinskimi in samoedninskimi odnosnicami v SS 1976 je leta 1986 kritizirala Ada Vidovič Muha v prispevku *Slovnice in pomenske lastnosti nekaterih količinskih izrazov*: »Znotraj pridevniškosti bi bilo treba torej ločiti tipa (številčno) veliko ljudi, kjer gre za števnik, od (po obsegu) veliko kruha, kjer je veliko zaimke« (Vidovič Muha 1986: 407). Ob tem je opozorila, da bi bilo v slovnici treba primera *malo kruha, najmanj poštenja* izločiti iz števnikov in uvrstiti med zaimke.

V *Slovenskem leksikalnem pomenoslovju* (2000)⁵ je enako kot Toporišič kot osnovno besedno vrsto teh izrazov navajala prislov,⁶ njihova razvrstitev pred samostalnik

³ Gre samo za premi predmet v tožilniku, kot je razvidno iz zglede, ne pa tudi za nepreme in predložne predmete v drugih sklonih. V *Novi slovenski skladnji* navaja, da sta imenovalnik in tožilnik pri števnikih »nekakšna količinska prislova s štetimi predmeti v množinskem roditelju« (Toporišič 1982: 43), v poznejši izdaji slovnice pa to opredeli kot »posebno pretvorbena moč« števnikov (Toporišič 2000: 318). Ada Vidovič Muha (2021: 379) navaja, da je v češki in sploh slovanski jezikoslovni tradiciji ta sklon imenovan numerativ. Robert Cazinkič pa v svojih opombah k Toporišičevemu oblikoslovju meni, da so tovrstni števnik pridevniški samo v roditelju, dajalniku, mestniku in orodniku, »medtem ko gre v I in T po skladenjskih merilih za samostalniške besede, saj so števnik tisti, ki zahtevajo števeni samostalnik v delnem R mn.« (Cazinkič 2012: 181).

⁴ Toporišič se pri tem sklicuje na svoj Esej o slovenskih besednih vrstah: »V primerih kot z malo hoje gre za posamostaljeni prislov« (Toporišič 1975: 301).

⁵ Navedeno po drugi izdaji (Vidovič Muha 2021).

⁶ Nasprotno pri opisu značilnosti nedoločne količinske pridevniške besede navaja, da ta prislov tvori z ničtim obrazilom: *precej, dosti delati* (Vidovič Muha 2021: 380).

pa »povzroči prehod med nedoločne količinske pridevnike⁷ (tip *malo delati* : *malo ljudi*)« (Vidovič Muha 2021: 90). Zanje je značilno, da so lahko enoštevilski, a so v tem primeru vezani samo na možnost izražanja množine; določajo pa lahko tudi jedro, ki ne izraža kategorije števila. »V tem primeru je [količinska pridevniška beseda] brezštevilka tudi sama: *mnogo čaja* – *z mnogo čajem*; *dosti sadja* – *z dosti sadjem*« (Vidovič Muha 2021: 379–80). Pri tem opozarja, da je besednvrstna razvidnost pri nekaterih števnikih vezana na stavek:

Če je odnosnica števna, je besednvrstnost določujočega levega člena nedvoumna: dovolj, precej ljudi. Če se nedoločni števniki pojavijo v imenski zvezi z neštevno odnosnico, nastanejo lahko posebnosti tudi v zvezi z opredelitvijo stavčnih členov. Prilastkovnost Pridr je ohranjena v primeru, če je samostalniška odnosnica sklanjana [...], če pa ohrani v vseh sklonih rodilniško sklonsko obliko, oziroma če je rodilniška sklonska oblika edina smiselna, opravlja samostalniško vlogo desnega (samostalniškega) prilastka. Možnost vloge pridevniškega prilastka je še najpogostejša, če gre za imensko zvezo s snovnimi samostalnikom: *dosti sadja* in *zelenjave* / *z dosti sadjem* in *zelenjave* [sic!];⁸ *dovolj vina*, *čaja/z dovolj vinom*, *čajem*. (Vidovič Muha 2021: 380)

2.3.3 V novi izdaji slovnice leta 2000 je Toporišič v skladu z navedenimi razmisleki iz primerov nedoločnih števnikov odstranil primere z edninsko odnosnico, ohranil pa je nepopolno informacijo glede rodilniške oblike v (premem) predmetu:⁹

Nedoločni števniki se uporabljajo kot prilastek količine pred samostalnikom v množini: *malo ljudi*, *veliko ljudi*, *več prijateljev*, *najmanj dijakinj*. V takih primerih stoji količinsko določeni samostalni v rodilniku, če je celotna zveza osebek ali predmet (*Veliko ljudi je sedelo pred restavracijo* – *Srečal sem veliko ljudi*), v drugih primerih pa se samostalni ob nedoločnem števniku pregiba (kot ob števnikih tipa *pet*). (Toporišič 2000: 331)

Vprašanja besednvrstnosti količinskih izrazov ob edninski nanosnici v slovnici ni načel, prav tako odstranjenih primerov ne najdemo na nobenem drugem mestu.

2.4 Količinski izrazi v SP 2001

V skladu s teoretičnimi spremembami pojmovanja besednvrstnosti količinskih izrazov se je v SP 2001 uveljavilo njihovo ločevanje glede na to, s čim se izraz veže: opredeljeni so bodisi kot nesklonljivi pojmovni samostalniki srednjega spola bodisi kot nedoločni količinski števniki ali kot merni prislovi, vendar ta razdelitev pri različnih količinskih izrazih ni povsem dosledna.

⁷ Količinska pridevniška beseda se od drugih skupin pridevniške besede loči predvsem po vezavni pretvorbi števnike odnosnice imenovalnika oziroma tožilnika v rodilnik množine, zaradi različnosti položaja v besedni zvezi pa tudi zaradi nekaterih oblikoslovnih značilnosti pa se deli na določno in nedoločno količinsko (Vidovič Muha 2021: 379; pri delitvi na določno in nedoločno količinsko pridevniško besedo se sklicuje na Breznik 1916, prim. 2.1.1).

⁸ Zakaj je sklon priredno povezanih odnosnic različen, ni pojasnjeno.

⁹ Na podobno zavajajoče zapisano informacijo v zvezi s števnik v Toporišičevi slovnici je opozoril Robert Cazinkič (2012: 187): »Trditev “Tudi ločilni števniki na -o/-e (petéro, dvóje) so izpeljani iz glavnih in so količinski; tako tudi nedoločni števniki kot dosti, (pre)več, mnogo” (329) sugerira, da so nedoločni števniki izpeljani iz glavnih, kar ni res.«

- a) Kadar nedoločni količinski izraz modificira glagol ali pridevnik, je dosledno opredeljen kot merni prislov.
- b) Kadar je uporabljen samostojno, brez dopolnila oz. s povedkovim dopolnilom, je opredeljen kot pojmovni samostalnik (*dosti je bolje kot preveč, dosti je bilo porabljene*ga).
- c) Kadar modificira števeni samostalnik, je praviloma opredeljen kot nedoločni količinski števniki. Izjema je *mного*, kjer je v zgledu *Z mnogo delavcev mu je uspelo* zaradi roditeljske vezave dopolnila v orodniški predložni zvezi opredeljen kot pojmovni samostalnik (prim. s sklonljivim dopolnilom *Z nekaj ljudmi sem o tem že govorila*, kjer je opredeljen kot nedoločni količinski števniki).
- d) Najbolj raznolike so besednovrstne opredelitve primerov, kjer količinski izraz modificira nešteveni samostalnik: pri *dosti* je opredeljen kot merni prislov¹⁰ (*Do odhoda je še dosti časa*), pri *veliko* kot nedoločni količinski števniki (*veliko lepote; z veliko truda zgraditi svoj dom*), pri *več, malo, nekaj* in *precej* pa kot pojmovni samostalnik.

2.4 Količinski izrazi v *Sinonimnem slovarju slovenskega jezika*

Tendenca, nakazana v SP 2001, je bila dosledneje izpeljana v *Sinonimnem slovarju slovenskega jezika* (2016):

- a) Kadar nedoločni količinski izraz modificira glagol ali pridevnik, je dosledno opredeljen kot merni prislov.
- b) Kadar modificira števeni samostalnik, je opredeljen kot nedoločni količinski števniki s tipizirano razlago *izraža ... število česa*.
- c) Kadar modificira nešteveni samostalnik, je opredeljen kot nesklonljivi samostalnik s količinskim pomenom s tipiziranimi razlagami v zvezi s (snovnim/pojmovnim) samostalnikom v roditeljski zvezi *... količino/mero* (izjema je *dovolj*, ki je opredeljen samo kot merni prislov tudi v primerih kot *dovolj hrane*).

Kljub večji doslednosti v primerjavi s SP 2001 pa najdemo odstopanja pri navajanju sinonimov v primerih, ko je količinski izraz besednovrstno opredeljen kot samostalnik, saj se med zgledi pojavljajo tudi primeri s števnimi samostalniki: tako kot sinonim za *malo* v zvezi s pojmovnim samostalnikom v pomenu 'izraža majhno mero nematerialne danosti' navaja primer *Vsaka sled čustev v njem je že ugasnila*. Podobno je pri *veliko* s: *arzenal ideoloških kritik, masa nasprotij, menažerija človeških strasti in napak, imeti na preostajanje dolgov*). Tovrstni primeri kažejo na ne dovolj jasne meje med domnevnim samostalnikom in števniki, zlasti ko se vežeta s pomensko sorodnimi samostalniki (npr. števnimi in neštevnimi pojmovnimi).

2.5 Teoretični razvoj v novem tisočletju

2.5.1 V obdobju po izidu SP 2001 se količinskim izrazom v slovenskem jezikoslovju ni posvečalo posebne pozornosti. Helena Dobrovoljc jih je obravnavala v okviru teorije naravnosti in jih je ne glede na številskost odnose besednovrstno uvrščala med

¹⁰ Na to je opozoril tudi Toporišič (2011: 314).

nedoločne števnike (*več jabolk, nekaj sadja*), ki se lahko rabijo bodisi samostalniško bodisi pridevniško (Dobrovoljc 2005: 138–39, 142).

2.5.2 Tudi France Novak je pri obravnavi števnikov v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja izhajal iz števnikar kot besedne vrste, ki lahko opravlja vloge različnih drugih besednih vrst:

Pri števniku gre zelo pogosto za posamostaljeno rabo, kar zahteva novo iztočnico. Poleg tega imamo pri števniku še pomemben pojav, pri katerem ne gre za konverzijo, ampak gre za bistveno sestavino števnikar; to je samostalniško obravnavanje števične enote v številčnem sistemu in same številke kot označbe za stvari na določenem mestu v številčnem sistemu. Števnik je torej že po svoji naravi lahko pridevnik ali pridevniška beseda, samostalnik in prislov, lahko je pa tudi morfem za nove tvorjenke, ki prinaša številčno oz količinsko vsebino. (Novak 2008/2009: 143)

Pri tem je izpostavil tudi nekatere težave pri besednovrstnem določanju nedoločnih količinskih izrazov v *Besedju slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja* (2011), a od konkretnih primerov je navedel samo *pol* (Novak 2008/2009: 142).

2.5.3 V Toporišičevi *Slovenski slovnici* (2000) in še bolj v SP 2001 uveljavljena besednovrstna delitev količinskih izrazov se ni uveljavila niti v dveh tujejezičnih slovnica, ki sta izšli v tem obdobju.

Marc Greenberg v svoji slovnici vprašanja sploh ni načentjal, tovrstne izraze je uvrstil med količinske prislove v skladu s SSKJ (Greenberg 2006: 54), primere (tako z edninskimi kot z množinskimi samostalniki) pa je navedel v odstavku o rabi rodilnika za količinskimi izrazi (Greenberg 2006: 113).

Peter Herrity (2016)¹¹ je zanje uporabil izraz prislovni števniki (*adverbial numerals*) in jih označil kot nedoločne prislove, ki izražajo količino ali mero, so nesklonljivi in se vežejo s samostalnikom v rodilniku. V odvisnih sklonih je odnosnica v ustreznem sklonu, če gre za števeni samostalnik, in v rodilniku, če je nešteveni samostalnik. Rabo samostalnika v ustreznem nerodilniškem sklonu je označil kot pogovorno (Herrity 2016: 200–01).

Kozma Ahačič (2017) pa jih je v svoji šolski slovnici, namenjeni srednješolcem, uvrstil med nedoločne števnike, ki enako kot nekateri drugi števniki nastopajo »kot nekakšni edninski samostalniki [...], kadar stojijo v imenovalniku ali tožilniku. Za njimi zato stoji tisto, kar štejemo, v rodilniku« (Ahačič 2017: 57). Opozoril je tudi, da se v knjižnem jeziku ne sklanjajo, v pogovornem pa se lahko, in še enkrat ponovil, da »v imenovalniku in tožilniku nastopajo kot samostalniki (*imam več prijateljev*), v preostalih sklonih pa kot nesklonljivi pridevniki (*z več prijatelji sem šel v kino*)«, opozoril pa je tudi na alternativno slovnično interpretacijo, da je števnik vedno prilastek, tudi če jedro besedne zveze stoji v rodilniku (Ahačič 2017: 60, 104). Primerov s samoedninsko odnosnico ni obravnaval.

¹¹ Enako je tudi v prvi izdaji besedila (Herrity 2000: 148).

3 SSKJ16 in dileme ob besednovrstnem določanju količinskih izrazov

3.1 SSKJ16 je razlagalni zgodovinski slovar, ki obravnava knjižni jezik, kot je izpričan v tiskanih delih slovenskih protestantskih piscev v obdobju 1550–1595, upoštevana pa sta tudi Megiserjeva večjezična slovarja (1592, 1603). Kot znanstveni slovar načeloma prinaša popoln opis pomenskih, slogovnih in oblikoslovnih pojavov pri posamezni iztočnici (SSKJ16: 7). Kot tak opisuje ne samo tipično in prevladujoče, ampak tudi nenavadno, enkratno in odstopajoče v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja. Slovar med drugim homografe, ki so rezultat konverzije, obravnava kot samostojne iztočnice,¹² in ker praviloma v geslih navaja natančno ali zaokroženo število pojavitev, to delo od redaktorja zlasti pri manj obsežnih geslih¹³ zahteva besednovrstno razločevanje vseh izpričanih primerov. Tako je treba tudi pri besednovrstni opredelitvi nedoločnih količinskih izrazov upoštevati primere, ki jih sodobni slovarski priročniki ne navajajo in ki občasno niso v skladu z uveljavljenim besednovrstnim razlikovanjem.

3.2 V prvi knjigi slovarja so se najštevilnejše dileme pojavljale pri relativno obsežnem *dosti* (ok. 1250 pojavitev), pri katerem najdemo štiri homonimne iztočnice (posam., štev. nedol., prisl. in povdk.). Od sodobne knjižne rabe se nedoločni števniki med drugim razlikuje po prevladujoči sklonljivosti v predložnih sklonih, npr.:

Leta Shegen inu Nauada ſteim Shegnouanem tih Faryeu *inu Shcoffou, ie **vdofatih meiftih** vtih Buquah S. Cypriana fadoſtimi beffedami ſapiffanu TO 1564: 70 (Korpus16)
S. Lucas vtih nega drugih Buguah **vdofiti meiftih** piſhe/koku ie. S Paul ob Prafnikih po Iudouſkih Shulah pridigal. TAr 1562: 96a (Korpus16)

Prav tako ni zgolj enoštevilski, saj kljub pretežni vezavi z množinskimi odnosnicami najdemo tudi primere z edninskimi (števnimi ali neštevnimi) nanosnicami.¹⁴ Tudi v teh primerih je *dosti* lahko sklonljiv ali nesklonljiv, odnosnica pa je v ustreznem sklonu.

Timoteus pak, kateriga ſo poprej Iudje bily pobyli, fe je pèrpraulal, **s'dofiti ptuim folkom**, inu je vkup ſpravil veliku Kojnikou is Aſie (DB 1584, II,201a–201b)
Sakaj po vſem premaganju [...] ſo ony bily ſamy volny, inu ſo nas proſili **s'dofitim opomianjem**, de bi prejeli to dobruto inu drushbo te flushbe, katera fe dela tem Svetnikom (DB 1584, III,99a)¹⁵

Zadnji primer sklonljivega števnikarja ob samoedninskem samostalniku kaže, da je za 16. stoletje razlikovanje med števniki rabo ob množinskih in samostalniško rabo ob samoedninskih samostalnikih nesmiselno, saj sta pri obeh tipih odnosnic izpričani tako sklonljiva kot nesklonljiva raba.

¹² Podrobneje o tem gl. v Legan Ravnikar 2021.

¹³ Za zelo obsežna gesla, kjer je tovrstno ločevanje zlasti v primerih pridevnikov in posamostaljenih pridevnikov težavno in bi ločevanje vsakega posameznega primera zahtevalo preveč časa, sta bila uvedena skupni pojavitveni razdelek in kombinirano oblikoslovno zaglavje (prim. *drugi s* skupaj približno 10.000 pojavitvami v SSKJ16).

¹⁴ V tiskani verziji slovarja so bili zaradi predpripravljene enoštevilske sheme za nedoločne števnike tovrstni edninski zgledi v oblikoslovnem zaglavju izpuščeni. Napaka bo predvidoma odpravljena v elektronski verziji slovarja na portalu Fran.

¹⁵ Kjer ni navedeno drugače, so zgledi povzeti po SSKJ16: 663, geslo *dosti*² Uporabljene krajšave del so razvezane v SSKJ16: 37–39.

Neprimernost ločevanja potrjujejo tudi primeri, ko je v odnosnici priredna zveza množinskega in samoedninskega samostalnika:

Hdrugimu, ima Sledni verni veiditi .. De noter vnim she dofti Grehou tizhe inu prebiuaio,¹⁶ De ie notri vnim **dofti nefaftopnofti, nefpodobnih gardih shely inu lushtou**, velika lenoba inu nemamoft kuřimu dobrimu (TO 1564, 26a)

laft iman[!] **dofti Blaga, inu gotouih denaryeu** (JPo 1578, II,7b)

inu je nym vřaj **dofti profitora, mejft, zhařou, Perfon, dell inu fhegy**, naprej napiřal inu polushil (DB 1584, I,)(2b)

V SSKJ16 so zato vsi primeri *dosti* ob samostalniřki nanosnici uvrřeni med nedoločne řtevnike. Podobno reřitev lahko najdemo tudi v nekaterih sodobnih slovarjih slovanskih jezikov:

a) *Wielki słownik języka polskiego*

wiele I

liczebnik

wskazuje na duęą liczbę lub ilość czegoś

*Gdyby nie uroda, wyglądalaby jak **wiele kobiet** po przebyciu ciężkiej choroby: szara twarz, szara cera, szare włosy, sińce pod oczami.*

*Spotkanie po paru latach z Jerzym Nowosielskim, który był na studiach moim nauczycielem malarstwa, dało mi **wiele satysfakcji**, nie wyłącznie natury intelektualnej.*

dużo I

liczebnik

*Jak zwykle ginie wtedy na **więcej ludzi** przypadkowych, gapiów.*

*Oskarżam rodziców, którzy mają **więcej czasu** dla psa niż dla swojego dziecka, bo z psem wychodzą parę razy dziennie na spacer, a dla dziecka nie mają czasu.*

b) *Slovník súčasného slovenského jazyka*

málo¹ 2. st. *menej*¹ neskl. čísl. základná neurčitá ► vyjadruje malé množstvo, nízky počet, malý rozsah niečoho, neveľa¹, nemnoho¹; syn. trocha; op. veľa, mnoho¹: *m. vody, slnka; m. pracovníkov; mať m. času; mať m. pohybu; zarábať m. peňazí; dostávať m. informácií; venovať m. pozornosti aktuálnym problémom; mať s niečím m. skúseností; chodí sem m. ľudí; odvtedy ubehlo len m. rokov*

dost² čísl. základná neurčitá ► vyjadruje neurčité pomerne veľké množstvo, neurčitý veľký počet niečoho; syn. dostačujúco, hodne, nadostač: *mať d. odvahy, sil; má všetkého d.; nemá d. peňazí; je nás d.; máme d. času; je tu miesta d.; jedla je d. pre všetkých; hovor. máš d.? nasýtil si sa?*

c) *Slovník spisovného jazyka českého*¹⁷

mnoho přisl. a čísl. neurč.

II. čísl. neurč. *značný, velký počet, velké množství; hodně* (op. málo) (ve spojení s počítanými předměty: [...] m. let; z mnoha pramenů; m. řečí; m. práce; jevit m. zájmu; stálo to m.

¹⁶ Zgled kaže še eno od značilnosti slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja: možnost rabe množinske oblike glagola v primeru, ko je v osebku zveza řtevnika in množinske odnosnice v roditelniku.

¹⁷ V tem slovarju so sicer reřitve nedosledne, nekateri količinski izrazi so tako kot v SSKJ označeni samo kot prislavi.

(peněz, námahy, obětí); nemá m. (tj. majetku); je to o m. lepší; m. se změnilo; viděli jsme m.; myslil si o sobě (trochu, příliš) m. *byl domýšlivý*; co je m., to je m. (část. moc); to je (trochu, příliš) m.; to znamená m.; m. (věci) se mu nelíbí; m. přečetl;

málo přisl. a čisl. neurč.

II. čisl. neurč. *velmi nízký počet, nepatrné množství něčeho* (op. *mnoho*) (ve spoj. s počítanými předměty [...]: mít m. knih; mít m. práce; brigáda o m. lidech; stálo to m. (peněz); před m. lety

3.3 Pomenska obravnava gradiva za geslo *dosti* je pokazala še na eno težavo pri besednovrstni opredelitvi količinskih izrazov. Kadar se količinski izraz uporablja ob glagolu, je v slovenskem jezikoslovju dosledno opredeljen kot prislov. Vendar pomenska razčlemba in tudi zgledi iz nekaterih tujih slovarjev kažejo, da takšna opredelitev v nekaterih primerih ni povsem gotova.

Ieft uom imam she **dofti poueidati**, oli ui nemorete she fdai tiga nofsiti (TAr 1562: 93b)
Ieft bi imel **dofti piffati**, oli ieft ne zho skuñi tinto inu perut tebi piñfati (TT 1577: 226)
taifti Mosh je filnu **dofti premogèl**, inu je premogèl try taushent Ovaz, inu taushent Kos (DB 1584: I,146a)
K'Herodeshu peljan svesan, Od viñhñh Farjou oblogan, **Dofti** od njega **v'praftan** byl, Vfaj niñhter ni odgovoril (TfC 1595: CLXXV–CLXXV)

Če primerjamo pomenske razlage za veliko v *Sinonimnem slovarju slovenskega jezika*,¹⁸ ki edini navaja ločeni razlagi za prislov in nedoločni števniki, z navedenimi primeri, vidimo, da prislovna razlaga 'izraža veliko mero, stopnjo dejanja, stanja' zanje ni ustrezna, kar dokazuje substitucija z mernim prislovom *zelo* (SSKJ2: 'izraža veliko mero dejanja ali stanja'; v *Sinonimnem slovarju* je razlaga parafrazirana v 'izraža, da dejanje, stanje nastopa v veliki meri, z veliko intenzivnostjo').

- *Jaz vam imam še zelo povedati.
- ?Jaz bi imel zelo pisati. (spremenjen pomen)
- *Taisti mož je silno zelo premogel.
- *Zelo od njega vprašan bil.

Navedeni glagoli (*povedati*, *pisati*, *premoči*, *vprašati*) so namreč prehodni in kot taki ob sebi predvidevajo (premi) predmet.¹⁹ Glede na sprejemljivost izvornih zvez in nesprejemljivost zvez s substituiranim mernim prislovom lahko utemeljeno domnevamo, da *dosti* v njih nastopa v vlogi predmeta, ki zaznamuje večjo količino neizražene predmetnosti, in ne v vlogi primičnega prislovnega določila.

- Jaz vam imam še dosti [stvari] povedati.
- Jaz bi imel dosti [stvari] pisati.
- Taisti mož je silno dosti [stvari/živali] premogel.
- Dosti [stvari/vprašanj] od njega vprašan bil.

¹⁸ Pri *dosti* v *Sinonimnem slovarju* razlag ni, z vodilkami pa je povezan z geslom *veliko*.

¹⁹ Prim. **povedati**: KDO/KAJ navadno glasovno z govorilnimi organi posredovati KOMU/ČEMU KAJ / o ČEM 'določeno vsebino; **pisati**: KDO pisno izdelovati KAJ / o ČEM; **vprašati**: KDO/KAJ poprositi za KAJ (med zgledi: /Kot skrbna žena/ (ga) je vprašala, kdaj se misli vrniti.) (Žele 2018); glagola *premoči* v *Vezljivostnem slovarju slovenskih glagolov* ni.

Gre torej za konverzno rabo števnikar, ki zahteva ustrezno števnisko razlago: 'izraža veliko količino česa' (prim. *Sinonimni slovar*: **veliko**¹ -- s količinski pomen, v zvezi s samostalnikom v rodilniku 'izraža veliko količino ali mero česa'). To dokazuje tudi zgled, kjer je *dosti* pred glagolom *imeti* rabljen v priredni zvezi s samostalnikom:

kadar on lih **obilje inu dofti ima**, taku mu vľaj bo britku, vľa shlahť muja bo zhes njega prihľla (DB 1584, I,272a)

Zgledi kažejo, da so izpuščeni bodisi samostalniki z zelo širokim pomenskim obsegom ali samostalniki, ki so določljivi iz sobesedila ali iz zunajjezikovnih okoliščin. Podobne eliptične primere uvrščata med števnikar tudi *Slovník spisovného jazyka českého* in *Slovník súčasného slovenského jazyka*.

mnoho II. čisl. neurč. *značný, velký počet, velké množství; hodně* (op. *málo*) (ve spojení s počítanými předměty: [...] m. let; z mnoha pramenů; m. řečí; m. práce; jevit m. zájmu; stálo to m. (peněz, námahy, obětí))

dost² čisl. základná neurčitá ► vyjadruje neurčité pomerne veľké množstvo, neurčitý veľký počet niečoho; syn. dostačujúco, hodne, nadostač: *mat' d. odvahy, sil; má všetkého d.; nemá d. peňazí; je nás d.; máme d. času; je tu miesta d.; jedla je d. pre všetkých*; hor. *máš d.? nasýtil si sa?*

4 Sklep

Čeprav je zgodovinsko gradivo specifično, zlasti v prevladujoči sklonljivosti nedoločnih števnikov, se z analizo sodobnega korpusnega gradiva kažejo določene vzporednice: tako lahko npr. v korpusu *Gigafida 2.0* najdemo številne primere prirednih zvez množinskega in samoedninskega samostalnika kot nanosnic ob nedoločnih količinskih izrazih. V nekaterih primerih se pojavljajo celo raznosklonske oblike, kjer je množinski priredni člen v orodniku, samoedninski pa v rodilniku:

Imamo novo generacijo **z veliko znanja in sposobnostmi**.

Bolezni smo sprejeli kot neizogibne, ki se jim sicer postavljamo po robu, toda **z veliko truda in sredstvi**.

Informacijsko obdobje je v ZDA izumilo vrsto novih poklicev, nadvse primernih za ljudi **z veliko idejami in znanja**.

Vidimo tekme, ko neprestano tečejo z ene strani na drugo, **z veliko kombinacijami in teka**.

Tovrstni primeri kažejo potrebo, da se tudi v sodobnem slovenskem sinhronem slovaropisju na podlagi raznovrstnega korpusnega gradiva znova razmisli o smiselnosti ohranjanja obstoječega besednovrstnega ločevanja med nedoločnimi števnikar in samostalniki glede na številskost nanosnice in nasploh o obstoječih besednovrstnih razvrstitvah nedoločnih količinskih izrazov. Ob pritegnitvi kompleksnejših zgledov se bodo morda v prihodnosti tudi sinhroni slovarji, podobno kot zgodovinski SSKJ16, odločili za enotno uvrstitev nedoločnih količinskih izrazov, ki določajo izražene samostalniške odnosnice, med števnikar.

VIRI IN LITERATURA

- Kozma AHAČIČ, 2017: *Slovnica na kvadrat. Slovenska slovnica za srednjo šolo*. Ljubljana: Rokus Klett.
- Kozma AHAČIČ idr., 2021: *Slovar slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja. A–D*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Anton BREZNIK, ⁴1916 [1934]: *Slovenska slovnica za srednje šole*. Celje: Družba sv. Mohorja.
- Robert CAZINKIČ, 2012: Opombe k oblikoslovnemu delu Toporišičeve Slovenske slovnice (2000). *Jezikoslovni zapiski* 18/1. 179–205.
- Helena DOBROVOLJC, 2005: *Slovenska teorija jezikovne naravnosti s slovenskim (obliko) skladajnskimi gradivom*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Marc Leland GREENBERG, 2006. *A Short Reference Grammar of Slovene*. Kansas. [Na spletu](#).
- Gigafida 2.0*. [Na spletu](#).
- Peter HERRITY, 2000, 2016: *Slovene: A comprehensive grammar*. London, New York: Routledge.
- Anton JANEŽIČ, 1854: *Slovenska slovnica s kratkim pregledom slovenskega slovstva*. Celovec.
- Anton JANEŽIČ, 1894: *A. Janežičeva Slovenska slovnica*. Za srednje šole priredil in predelal dr. Jakob Sket. Celovec.
- Korpus besedil slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja*. [Na spletu](#).
- Andreja LEGAN RAVNIKAR, 2021: Konverzija v slovnici in slovarju: izhodišča za prepoznavanje konverzije v leksikografski praksi. *Slavia Centralis* 14/1. 177–94.
- France NOVAK, 2008/2009: Slovarska členjenost besedja glede na besednovrstnost in pomenskost: števnik v 16. stoletju. *Slavistična revija* 56/4, 57/1 = *Trubarjeva številka*. 139–63.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika, druga, dopolnjena in deloma prenovljena izdaja*. 2014. Založba ZRC, ZRC SAZU. [Na spletu](#).
- Slovník súčasného slovenského jazyka*. [Na spletu](#).
- Slovník spisovného jazyka českého*. [Na spletu](#).
- Jerica SNOJ, Martin AHLIN, Branka LAZAR, Zvonka PRAZNIK, 2018: *Sinonimni slovar slovenskega jezika*. [Na spletu](#).
- SS 1956 = Anton BAJEC, Rudolf KOLARIČ, Mirko RUPEL, Jakob ŠOLAR, 1956: *Slovenska slovnica*. Ljubljana: DZS. Druga izdaja, Ljubljana: DZS, 1964.
- Jože TOPORIŠIČ, 1970: *Slovenski knjižni jezik 4*. Maribor: Obzorja.
- Jože TOPORIŠIČ, 1975: Esej o slovenskih besednih vrstah. *Jezik in slovstvo* 20/8. 295–305.
- Jože TOPORIŠIČ, 1982: *Nova slovenska skladnja*. Ljubljana: DZS.
- Jože TOPORIŠIČ, ⁴1976 [2000]: *Slovenska slovnica*. Maribor: Obzorja.
- Jože TOPORIŠIČ, 2011: *Intervjuji in polemike*. Ur. Mateja Jemec Tomazin. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Jože TOPORIŠIČ idr., 2001: *Slovenski pravopis*. Ljubljana: Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, ZRC SAZU. [Na spletu](#).
- Mitja TROJAR, 2017: *Development of Slovenian Linguistic Terminology in Slovenian Grammars in the 18th and 19th Centuries*. Doktorska disertacija. [Na spletu](#).

Ada VIDOVIČ MUHA, 1986: Slovnice in pomenske lastnosti nekaterih količinskih izrazov. *Slavistična revija* 34/4. 403–17.

Ada VIDOVIČ MUHA, ²2021 [2000]: *Slovensko leksikalno pomenoslovje. Govorica slovarja*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.

Valentin VODNIK, 1811: *Pifmenoft ali Gramatika sa Perve Shole*. Ljubljana.

Wielki słownik języka polskiego. [Na spletu](#).

Andreja Žele, 2018: *Vezljivostni slovar slovenskih glagolov*. [Na spletu](#).

SUMMARY

Part-of speech assignment of expressions denoting indefinite quantity posed great difficulties in Slovenian linguistics and was therefore solved very inconsistently both in grammars and consequently in dictionaries: quantitative expressions that determine nouns were first treated as indefinite numerals in grammars before the publication of the *Slovar slovenskega knjižnega jezika* (Dictionary of the Slovenian standard language, *SSKJ*), and later as quantitative adverbs—this solution was also adopted in the *SSKJ*. In the last quarter of the 20th century, it was problematized by Jože Toporišič, who first classified quantitative expressions as indefinite numerals, and then, on the basis of the number of nouns, introduced a distinction between indefinite numerals and nominalized numerals, which was inconsistently adopted in *Slovenski pravopis* (Slovenian orthography 2001) and then relatively consistently in the *Sinonimni slovar slovenskega jezika* (Dictionary of synonyms in the Slovenian language). The original division of Ada Vidovič Muha into indefinite numerals (in the case of the plural head (count noun) and indefinite pronouns (in the case of the singular head (non-count noun) was not accepted.

The 16th-century Slovenian material for the dictionary entry *dosti*, with much more complex structures and the variant declension of the indefinite numeral even before the singular head, showed the futility of part-of-speech distinction according to the number of noun head in the *Slovar slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja* (Dictionary of the 16th-century Slovenian literary language); furthermore, the semantic analysis of the examples with transitive verbs also showed the inadequacy of their classification as adverbs.

At least the partial parallelism of historical and modern linguistic material points to the need to reconsider the part-of-speech assignment of indefinite quantitative expressions in new Slovenian dictionaries.